

OECONOMUS
GAZDASÁGKUTATÓ
ALAPÍTVÁNY

OECONOMUS ELEMZÉSEK

Az ukrán-magyar külkapcsolatok alakulása 1990 óta – gazdaság, diplomácia,
kétoldalú együttműködések

2014-ben Oroszország megtámadta Ukrajna keleti területeit és a Krím-félszigetet. Az azóta eltelt közel kilenc év során a harcok ismét kiújultak, mindennapossá válik, hogy valamilyen támadásról hírt adjanak a nemzetközi hírügynökségek. Szomszédos országgént kiemelten kezeli Magyarország az itt történő eseményeket, emellett pedig hosszú történeti előzménye van a két ország együttműködéseinek is. Több ez a hagyományos jószomszédi viszonynál, kiterjed gazdasági, diplomáciai együttműködésekre is, valamint a Kárpátalján élő több, mint 100 ezer magyar helyzetének javítására.

2023. Január

Az ukrán-magyar külkapcsolatok alakulása 1990 óta – gazdaság, diplomácia, kétoldalú együttműködések

Szerző: Szigethy-Ambrus Nikoletta

2014-ben Oroszország megtámadta Ukrajna keleti területeit és a Krím-félszigetet. Az azóta eltelt közel kilenc év során a harcok ismét kiújultak, mindennapossá válik, hogy valamilyen támadásról hírt adjanak a nemzetközi hírügynökségek. Szomszédos országgént kiemelten kezeli Magyarország az itt történő eseményeket, emellett pedig hosszú történeti előzménye van a két ország együttműködéseinek is. Több ez a hagyományos jószomszédi viszonynál, kiterjed gazdasági, diplomáciai együttműködésekre is, valamint a Kárpátalján élő több, mint 100 ezer magyar helyzetének javítására.

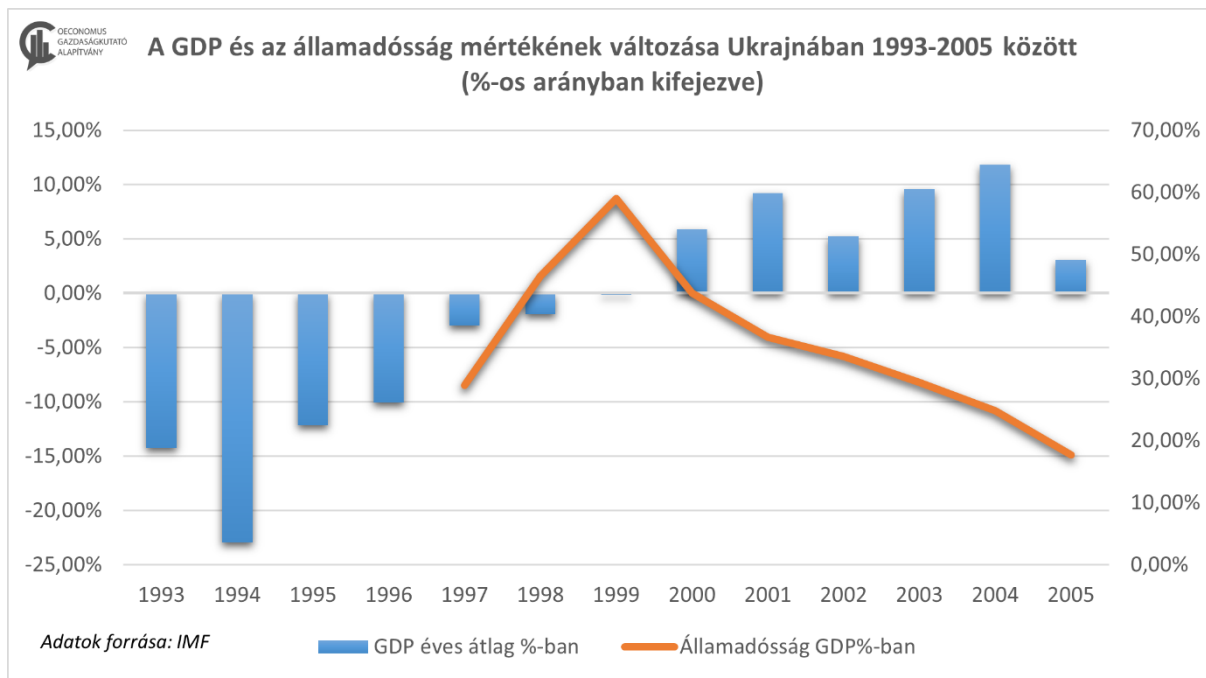
Az ukrán-magyar külkapcsolatok hosszú múltra tekintenek vissza. A két, egymással szomszédos állam még a rendszerváltás, valamint Ukrajna függetlenné válása előtt is baráti viszonyt ápolt egymással. Magyarország számára Ukrajna több szempontból is fontos partner: egyrészt földrajzi kiterjedtsége miatt az európai kontinens második legnagyobb állama, másrészt keleti szomszédunkkal élénk külkereskedelmet folytattunk az elmúlt évtizedekben. Harmadrészt az itt élő magyar kisebbség helyzete régóta kiemelt terület a magyar nemzetpolitikában, ezáltal a kárpátaljai térség fejlesztése nem csak Ukrajna, de Magyarország számára is jelentős fontossággal bír. Az alábbi elemzésben Ukrajna gazdasági és politikai helyzetének változásain túl a két ország külkapcsolatait tekinthetjük át külkereskedelmi, diplomáciai területeken, kitérve a jelenleg is érvényben lévő bilaterális együttműködésekre, valamint arra, hogy a 2014-es orosz-ukrán háború óta Magyarország milyen támogatásokkal segítette ukrán partnerét.

Ukrajna 1991. augusztus 24-én kelt függetlenségi nyilatkozatát egy nehézkes kiválás előzte meg a már összeomlóban lévő Szovjetunióból. Oroszország már 1990 júniusában kimondta függetlenségét, majd ezt követően a többi volt szovjet tagállam is jelezte ezen szándékát, de a Szovjetunió népképviselőinek IV. kongresszusa elutasította az ilyen irányú törekvéseket, (Fedinec-Font-Szakál-Varga, 2021). A helyzet megoldása Ukrajnában népszavazást tartottak 1991 márciusában arról, hogy fenntartsák-e a korábbi állapotot. Ukrajna lakossága emellett arról is szavazhatott, hogy a néhány hónappal korábbi, 1990. július 16-án elfogadott függetlenségi dokumentum érvényben maradjon-e, tehát, hogy Ukrajna független állam lehessen szovjet keretek között. Az ukrainai eredmény azt mutatta, hogy a lakosság többsége a korábbi rezsim fenntartását tartja megfelelőnek, úgy, hogy közben Ukrajna független állam legyen (Fedinec, 2012). A moszkvai puccs hatására december 1-jén Ukrajna ismét népszavazást tartott, az augusztus 24-i függetlenségi nyilatkozatról, amelyben immár, mint teljesen önálló állam kérdéséről döntöttek, sikerrel. December 8-án Oroszország, Ukrajna és Belarusz a belavezsai megállapodásban hivatalosan döntöttek a Szovjetunió megszűnéséről, december 12-én Oroszország kikiáltotta függetlenségét, majd december 21-én a tíz korábbi tagköztársaság kimondták az unió megszűnését, december 25-én lemondott Gorbacsov a korábbi elnöki tisztségéről, majd december 31-vel nem csak egy új év, hanem egy új korszak is kezdődött: a Szovjetunió ténylegesen megszűnt (Sáringer, 2021).

Egy ország ilyen módú függetlenné válását követően nagy szerepe van annak a későbbi nemzetközi kapcsolatok alakításában, hogy az egyes államok milyen módon reagálnak a hírre. Ukrajna esetében ennek azért volt kiemelt jelentősége, mert míg a szovjet kötelékbe tartozott, külügyeiről nem volt lehetősége önálló hatáskörben dönteni, ahogyan a többi tagköztársaságnak sem. Jellemzően a külügyi feladatok többségében csak a külföldi delegációk és az ENSZ képviselettel kapcsolatok kérdésekre koncentráltak, így 1991 után ki kellett építenie a saját külügyi rendszerét (Sáringer, 2021). Ehhez partnerekre, olyan országokra volt szükség, akik segítségével a külkapcsolatai fejlődhetnek, támogatásuk révén része lehet az egyes nemzetközi szervezeteknek, integrációknak. Magyarország és Lengyelország elsőként ismerték el keleti szomszédjuk függetlenségét és kezdték el a diplomáciai kapcsolatfelvételt Ukrajnával. Kijevben Magyarország elsőként nyitott külképviseletet 1991. december 3-án, majd ezt követően élénk és dinamikus fejlődés kezdődött a két ország közötti párbeszédben (Fedinec, 2012).

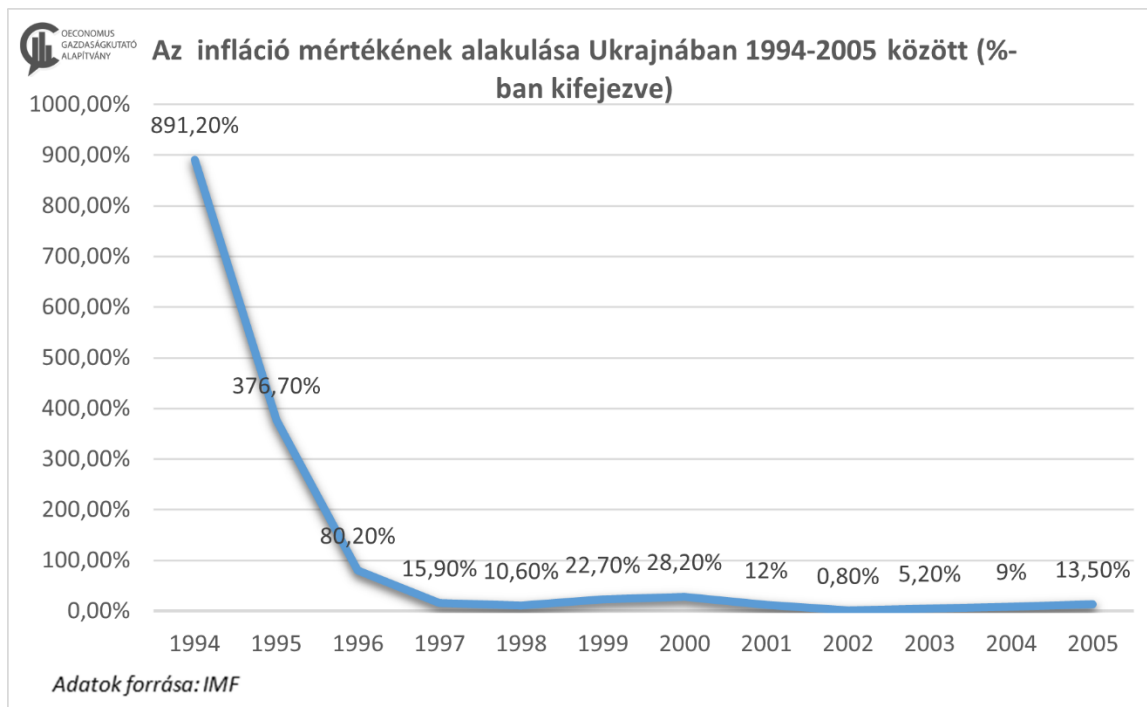
A függetlenné válást követően Leonyid Kravcsuk volt az ukrán államfő 1994-ig. Az ország gazdasága ebben az időszakban azóta sem látott nehézségekkel kellett szembenézzen. 1999-ig nem volt növekedés a GDP-ben, 1993 és 1999 között negatív tartományban volt a bruttó hazai termék (IMF, 2023). Az államadósság viszonylag alacsony volt, viszont az infláció

hihetetlen méreteket öltött: 1994-ben 891,2%-os volt, ami visszavezethető az 1993-as rubelzónával való szakítás miatti okokra is. A pénzromlást csak 1997-re sikerült korrigálni, de egészen a 2000-es évekig még magas szinten maradt (IMF, 2023).

1. ábra: A GDP és az államadósság mértékének változása Ukrajnában 1993-2005 között, %-os arányban kifejezve (Adatok forrása: IMF, 2023).

A makrogazdasági problémák mellett ebben az időszakban számos olyan gond is volt a gazdaságban, amely leginkább a lakosságot érintette. Tartós áruhiány miatt rengeteg élelmiszer és fogyasztási cikk nem volt elérhető, ami kapható volt az a magas árak miatt nem volt megfizethető az itt élők nagy része számára, így a feketegazdaság ebben az időszakban még intenzívebben működött (Hejec, 2009). A szociális ellátórendszerben állandó volt a leállás, tulajdonképpen működésképtelenné vált, emellett pedig a közszférában foglalkoztatottak bére hosszú hónapokon át nem került kifizetésre. Az ország energiaellátása szintén instabil volt, gyakoriak voltak az áramkimaradások a takarékoság jegyében. A demográfiai mutatókban mindezek a változások egyértelműen megmutatkoznak: 1990-1995 között a teljes népesség 51 millió fő fölé volt, 1996-2001 között 48,6 millióra csökkent, azóta pedig folyamatos a visszaesés (UkrStat, 2023). A trend romlása magyarázható a rossz életkörülmények miatti elvándorlás fokozódásával, valamint a születésszámok csökkenésével is.

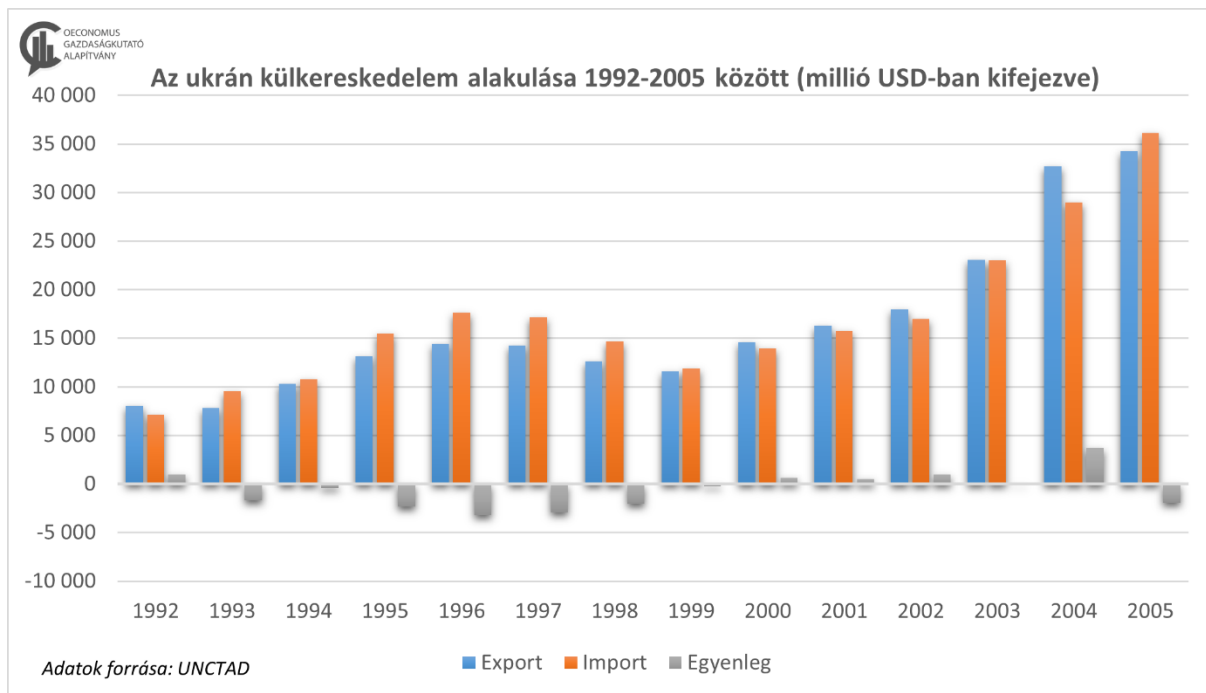
2. ábra: Az infláció mértékének alakulása Ukrajnában 1994-2005 között, %-ban kifejezve
(Adatok forrása: IMF, 2023).

A kedvezőtlen gazdasági helyzet és a társadalmi feszültségek nem kedveztek a politikának sem, sokan úgy érezték, hogy a korábbi szovjet rezsím alatt stabilabb életkörülmények uralkodtak az országban, így nem volt meglepő, hogy az 1994-es parlamenti választásokon a legtöbb mandátumi helyet a kommunista párt szerezte meg (Fedinec, 2012). Nehezítő körülményként hatott a független államszervezéshez az a tény is, hogy a szociális szféra és az intézményi rendszer vezetői nem újultak meg, a „rendszer váltást követően” a legtöbb pozícióban a korábbi még szovjet rezsímet kiszolgáló személyek maradtak, ezáltal azonban a reformok ténylegesen nem tudtak megvalósulni (Holovaha – Panyina, 2009). Emellett a nemzeti elitben hiány volt olyan szakemberekből, amelyek akár az üzleti, akár a politikai transzformáció végrehajtását véghez tudták volna vinni, a külföldről érkező segélyek és kölcsönök nagy része nem átlátható módon került kezelésre és felhasználásra, ezáltal bár a nyitás elkezdődött a piacgazdaság felé, ennek eredményei az ezredfordulóig vártak magukra (Hejec, 2009).

Leonyid Kravcsuk külpolitikájában a legnagyobb hangsúly a nukleáris fegyvereken, valamint azok leszerelésén volt. 1994. januárjában Oroszországgal és az USA-val aláírta Moszkvában az atomfegyverekről való lemondási nyilatkozatot, februárban csatlakozott a „Partnerség a békéért” programhoz, novemberben pedig aláírásra került az atomsorompó egyezmény is (Arms Control, 2023). Az 1994. december 5-én Budapesten megtartott konferencián az USA, Nagy Britannia és Oroszország biztonsági garanciát nyújtott az országnak egy

memorandumban összefoglalva a fontosabb célokat (Budapesti Memorandum, 1994). Magyarországgal való külpolitikájában fontos szerepe volt az ország elismerésének, valamint az ezzel összefüggő külképviseletek nyitásának. Jelentős része a két ország közötti diplomáciai párbeszédnek a magyar-ukrán alapszerződés, amely többek között rendelkezik a határok sérthetetlenségéről a két állam viszonylatában, a regionális, gazdasági, kulturális együttműködések fokozásáról, a másik ország területén lévő hadisírok és katonai emlékek gondozásáról (1995. évi XLV. törvény). Az alapszerződésben helyet kapott a másik ország területén élő nemzeti kisebbségekre vonatkozó intézkedések is, ez alapján: *„A Szerződő Felek, teljes összhangban az új Európáról szóló Párizsi Kartával és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet más, vonatkozó dokumentumaival, kifejezik azt a meggyőződésüket, hogy a népek közötti baráti kapcsolatok, valamint a béke, az igazságosság, a stabilitás és a demokrácia megkövetelik, hogy **kölcsönös védelemben részesüljön a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitása és ennek biztosítására meg kell teremteni minden szükséges feltételt**”* (1995. évi XLV. törvény). Ezáltal az Ukrajna területén élő magyar kisebbség, valamint a hazánkban tartózkodó ukrán nemzetiségűek számára biztosítottak lettek az őket megillető kisebbségi jogok garantálása.

1994-ben új államfője lett Ukrajnának, Leonyid Kucsma személyében. Az egészen 2004-ig hivatalát betöltő Kucsma hatékonyabb lépéseket kívánt tenni mind a gazdaság, mind a külpolitika területein, mint elődje. 1996-ban bevezette az új nemzeti valutát, a hrivnyát, így a korábbi magas inflációt sikerült mérsékelni, a többi országhoz hasonlóan itt is elkezdődött és végbement a privatizáció, valamint az ő hivatali ideje alatt került elfogadásra a földtörvény is, amely korlátozta a személyenként vásárolható földterület mennyiségét 100 hektár termőföld/fő mennyiségben (Kucsma, 2008). Az átgondoltabb politikának köszönhetően az ukrán gazdaság 1999-től növekedésnek indult, bővültek a kereskedelmi partnerségek (Hejec, 2009).

3. ábra: Az ukrán külkereskedelem alakulása 1992-2005 között, millió USD-ban kifejezve (Adatok forrása: UNCTAD, 2022).

Az ezredfordulót követő években sikerült a külkereskedelmi hiány emelkedését megállítani, 2000-2004 között az egyenleg pozitív volt (UNCTAD, 2022). Külkereskedelme, ahogyan a volt szovjet tagköztársaságok esetén is megfigyelhető, jellemzően a függetlenedés utáni néhány évben még inkább a korábbi KGST, valamint baráti országokra koncentrált, csak lassan kezdett a nyugati államokkal is kapcsolatokat kialakítani. Miután 1992 szeptemberében Ukrajna csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz (International Monetary Fund – IMF), valamint a Világbankhoz (World Bank – WB) lehetősége lett a szervezetek támogatási rendszerében is bekapcsolódni. Az USA által folyósított támogatások mellett így az IMF kölcsönökből is részesült, annak érdekében, hogy a gazdasági és egyéb felzárkózási programokat megvalósíthassák az országban, ugyanakkor a nagy mértékű kölcsönök az eladósodottság felé terelték Ukrajnát. Export partnerei között a 2000-es évek elejére első helyeken Oroszország, Németország, Kína, Törökország, USA, Egyiptom volt, ahová a már említett vasérc mellett vas- és fémtermékeket, vegyipari anyagokat és az olajos magvakat, gabonaféléket szállított (OEC World, 2022).

Létesítmény	Megállapodás dátuma	Lejárati dátum	Megállapodási összeg	Lehívott összeg	Rendkívüli folyósított összeg
Készenléti intézkedés	1995.04.07.	1996.04.06.	997 300	538 650	0
Készenléti intézkedés	1996.05.10.	1997.02.23.	598 200	598 200	0
Készenléti intézkedés	1997.08.25.	1998.08.24.	398 920	181 328	0
Kibővített alapkeret	1998.09.04.	2002.09.03.	1 919 950	1 193 000	0
Készenléti intézkedés	2004.03.29.	2005.03.28.	411 600	0	0
Mindösszesen 2005.03.28-ig:			4 325 970	2 511 178	0

1. táblázat: Az Ukrajnának nyújtott IMF hitelek összege és típusa 1995-2004 között az IMF által használt SDR-ban¹ megadva (Adatok forrása: IMF, 2022).

A politikai helyzet tekintetében előrelépés volt, hogy Leonyid Kucsma államfői időszaka alatt került hivatalos bejelentésre az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozási szándék. Emellett 1996-ban Ukrajna tagja lett az Európa Tanácsnak, továbbá elfogadták az ország Alkotmányát, amely a hagyományosnak tekinthető alaptörvényi intézkedéseken túl rendelkezett a Krím-félsziget speciális státuszáról is. A viszonylag stabil helyzetet megzavarta az a hangfelvétel, amely a 2000 szeptemberében eltűnt és meggyilkolt, Georgij Gongadze grúz származású ukrán újságíró likvidálására vonatkozott, valamint amelyben Irakkal való fegyverüzletre vonatkozó információk hangzottak el (Fedinec, 2012). A botrányt követően már láthatóvá vált, hogy a nyugati típusú gazdasági és orientációs célok ellenére Ukrajnában még mindig a korábban jól bevett szokások működnek, azokat nem sikerült a rendszerrel együtt megváltoztatni.

A magyar-ukrán kapcsolatokra vonatkozóan a jelzett időszakban az élénkülő együttműködések voltak jellemzőek, amelyek már nem csak a kárpátaljai magyarság köré szerveződtek. 1990-2004 között 26 alkalommal került sor magas szintű látogatásokra a két ország vezető tisztségviselői között, ebből 20 esetben 1994-2004 között valósult meg ilyen típusú egyeztetés (Kijev MFA, 2023). Az 1998-as nagy árvíz után számottevő volt a magyar kormány segítsége és támogatása, diplomáciai szempontból pedig nagy jelentőséggel bírt, amikor Magyarország 2003-ban az elsők között ítélte el az 1932-es 1933-as ukrán népirtást a Holodomort. Ennek emlékére Magyarországon négy helyszínen emlékművet is emeltek

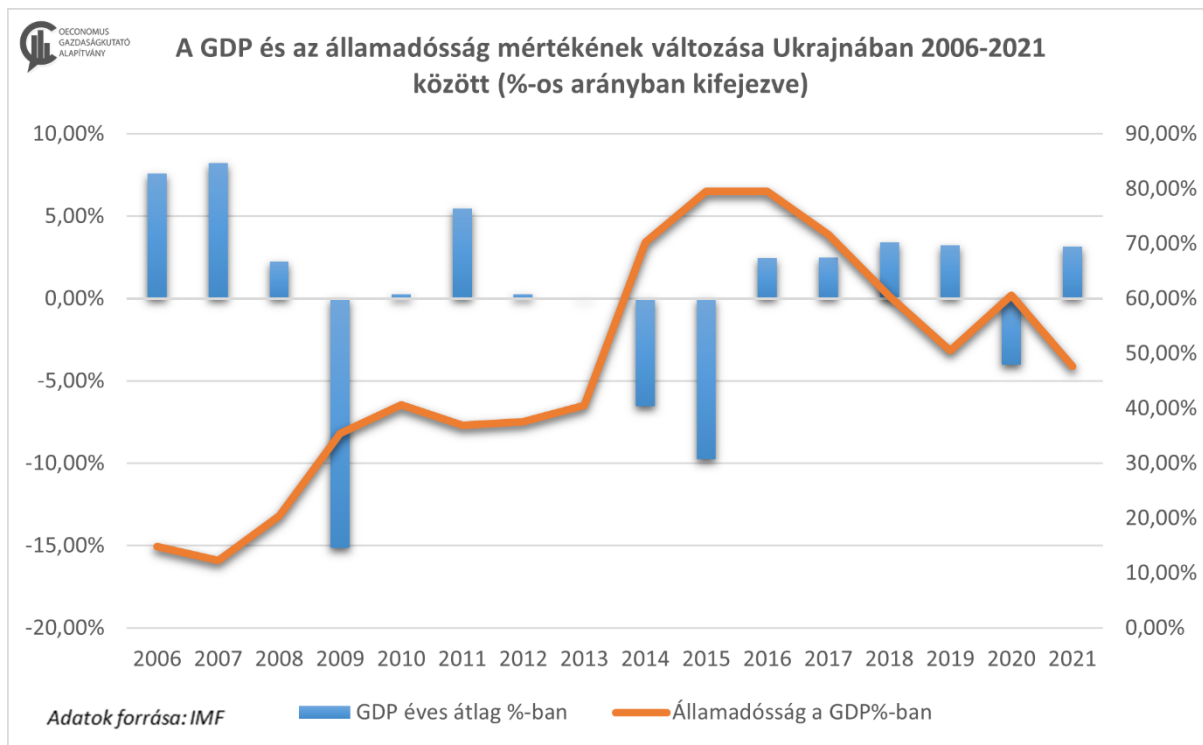
¹ Az SDR – Special Drawing Rights – különleges lehívási jogok – igény szerint szabadon használható pénzneme az IMF-nek. Az SDR meghatározásához a jelentősebb nemzetközi valutákat, amelyeket a nemzetközi kereskedelemben is használnak, egy valutakosárban egyesítik. Súlyuk szerint 2016 óta a sorrend a következő: USA dollár, Euró, Japán Jen, Angol Font Sterling, kínai Renminbi.

(Hungary, MFA, 2023). A 2001-es magyar státusztörvény ukrán megítélése szintén kedvező volt, „*Ukrajna pozitívan és megértéssel viszonyul a törvényhez*” (Fedinec, 2012), amely a határon túli magyar kisebbségek számára biztosít kedvezményeket az anyaországban való tartózkodás során (2001. évi LXII.törvény a szomszédos államokban élő magyarokról). Az 1990-es években a külföldi közvetlen- tőkeáramlás (Foreign Direct Investment – FDI) is elindult a magyar fél részéről Ukrajnába, 1994-ben a magyar befektetések értéke Ukrajnában elérte a 13,7 millió USD-át, ami az országba érkező teljes tőkebefektetések közel 3%-át adta (Imre, 2013). Az ezredfordulóig a hazánkból Ukrajnába kiáramló FDI értéke nem nőtt jelentősen, ami magyarázható azzal, hogy ebben az időszakban a magyar vállalatok számára nem nyújtott elégséges perspektívát az ukrán piacok elérése, valamint, hogy a pénzügyi és törvényi háttér még nem került olyan stabilizálásra Ukrajnában, ami megfelelő a tőkebefektetések magasabb értékű bevonzásához.

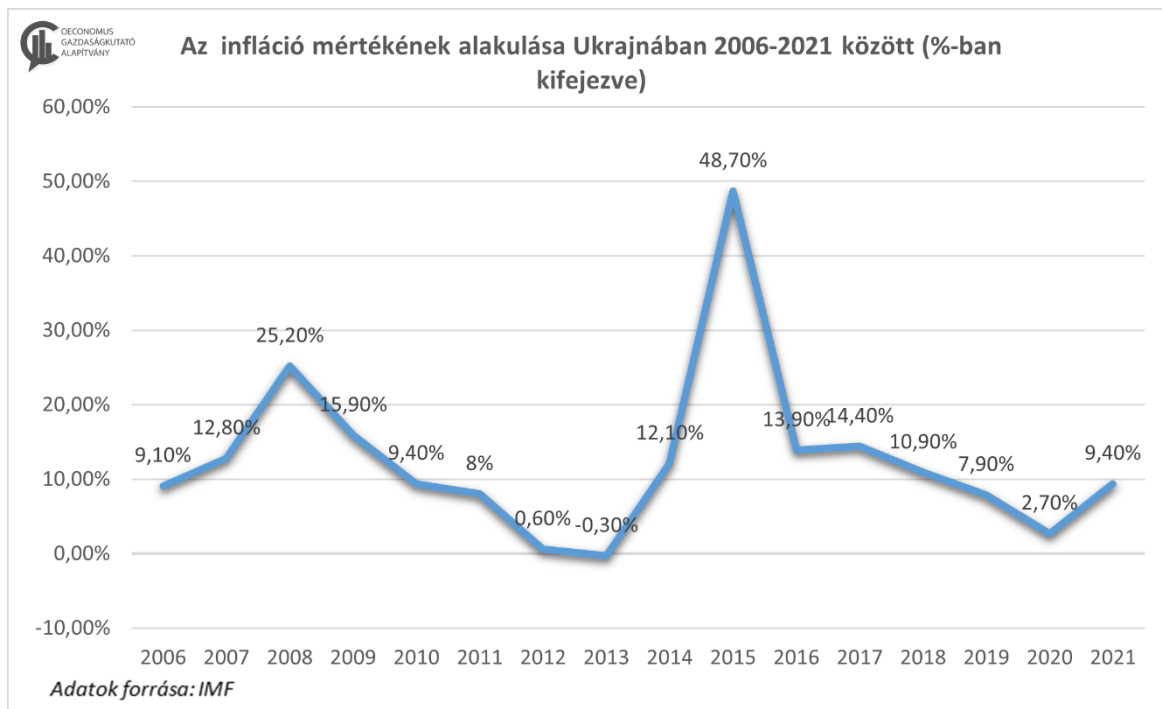
A 2004-2014 közötti időszak: narancsos forradalom, gazdasági válság, orosz annexió

A Leonyid Kucsma hivatali ideje által meghatározóvá vált időszakot 2004-ben egy botrányoktól hangos elnökválasztás zárta le, amely egyben egy új korszak kezdetét is előre jelezte. A 2004-től államfői tisztséget betöltő Viktor Juscsenko mellett a miniszterelnöki hivatalt elfoglaló személy csaknem évente más volt: 2005-ben Julija Timosenko, 2005-2006-ig Jurij Jehanurov, 2006-2007-ig Viktor Janukovics, 2007-2010-ig Julija Timosenko. A miniszterelnöki személyi változás a korábbi időszak során is gyakori volt (1990-2004 között kilenc miniszterelnök váltotta egymást), ami magyarázható a parlamenti választások rendszerének gyakori módosulásával, így egy-egy miniszterelnök gyakran a saját ciklusát sem tudta teljesen kitölteni (Fedinec, 2012). Ez a fluktuáció negatívan befolyásolja azonban az ország külső és belső megítélését, valamint hatással van a gazdaság teljesítményére is. A 2004-től kezdődő periódusban ismét lassulás kezdődött a gazdaságban, nőtt az infláció, újra felszínre került a termékhiány, amely miatt alapvető élelmiszerek is elérhetetlenné váltak: hús, cukor, benzin lett a hiánycikk.

4. ábra: A GDP és az államadósság mértékének változása Ukrajnában 2006-2021 között, %-os arányban kifejezve (Adatok forrása: IMF, 2023).

A 2008-as 2009-es gazdasági válság tovább nehezítette az ukrán helyzetet, a GDP 2009-ben rekord értékben esett vissza, ezzel párhuzamosan pedig növekedésnek indult az államadósság is (IMF, 2023). A korábban mérsékelt pénzromlás újra emelkedni kezdett: 2008-ban 25,20% volt az infláció mértéke, ami az előző 2007-es évi adathoz képest, több, mint a duplájára emelkedett (IMF, 2023). A termékhiány és az infláció emelkedése miatt így ha sikerült is beszerezni egy-egy nehezen elérhető terméket, annak megfizetése okozott komoly fejtörést.

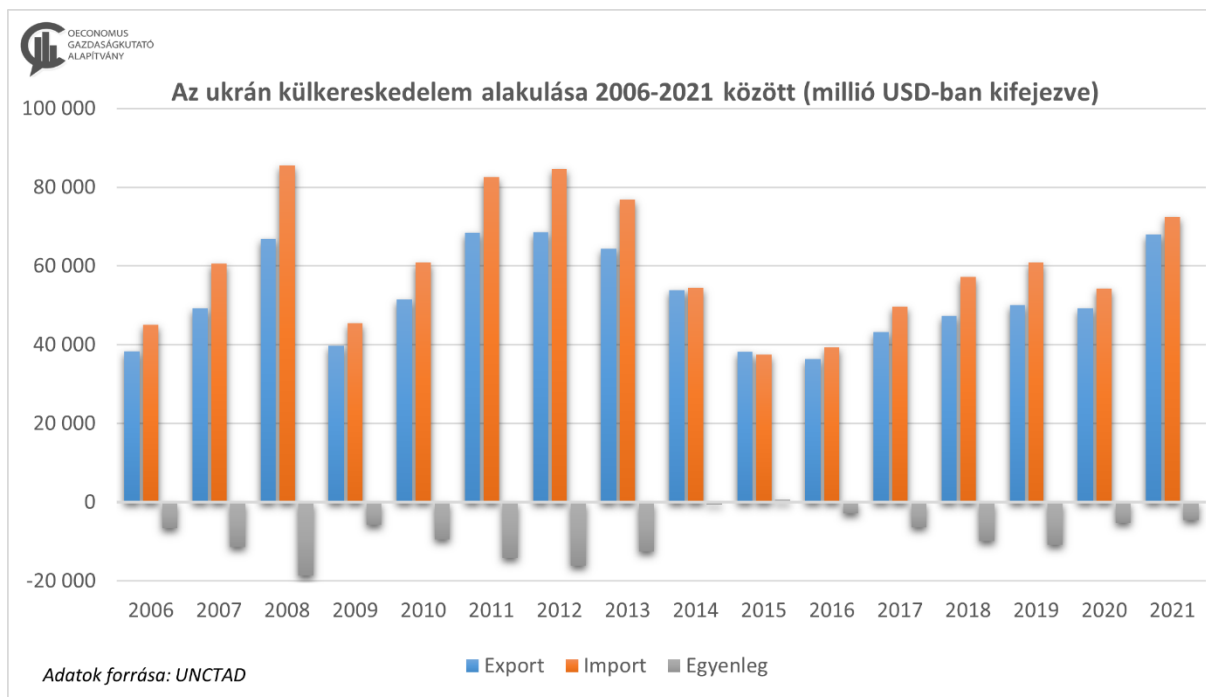

5. ábra: Az infláció mértékének alakulása Ukrajnában 2006-2021 között, %-ban kifejezve (Adatok forrása: IMF, 2023).

A gazdasági helyzet mellett erre az időszakra datálhatóak azok a gázviták is Oroszországgal, amelyek miatt az európai gázellátás is fennakadásokkal működött. 2007-ben egy hasonló vita miatt az akkori miniszterelnök Viktor Janukovics elrendelte a magánvállalatok kizárását az orosz gázbeszerzésből és értékesítésből, így az orosz Gazprom és az ukrán Naftogaz közvetlen szerződést kötött egymással, amely hatására a lakossági gázszolgáltatás ára jelentősen megemelkedett (Gyermán, 2009). Ez azonban nem jelentett megoldást a két vállalat közötti vitás kérdések hosszú távú rendezésére, mivel 2009 januárjában újra kiéleződött az ellentét, ezzel pedig már nem csak Ukrajna, de Európa gázellátása is veszélybe került (Gyermán, 2009). Egyebek mellett ez a válság is rámutatott arra, hogy Európa mekkora mértékben van kitéve az orosz energiainportnak, valamint, hogy az energiapiac diverzifikálása egyre égetőbb szükséglet a kontinensen.

A gazdasági válság hatása jelentkezett a külkereskedelemben is. A korábbi növekvő tendenciát a krízis csökkentette, majd visszafogta, ismét magas lett a külkereskedelmi hiány. Több év kellett elteljen ahhoz, hogy a 2008-as export értéket ismét sikerüljön elérni. Változott az export iránya is: míg a korábbi 2004-ig vizsgált időszakban az európai országok közül Németországgal volt a legmagasabb az ukrán kivitel értéke, addig 2008-ra ezt a pozíciót már Olaszország (Ukrajna a teljes export 4,32%-át bonyolította Olaszországgal) és Lengyelország (a teljes ukrán export 3,25%-a) foglalta el (OEC World, 2023). Oroszország, Törökország,

Egyiptom és az USA változatlanul megmaradt a legfontosabb kereskedelmi partnerek között. Az export szerkezete is módosult: korábban a búza és egyes magvak nem képviseltek ekkora szektort a kivitelben, 2008-ban viszont a teljes export közel 9%-át, átszámítva mintegy 6 615 millió USD-nyi értéket tettek ki (OEC World, 2023).

6. ábra: Az ukrán külkereskedelem alakulása 2006-2021 között, millió USD-ban kifejezve (Adatok forrása: UNCTAD, 2022).

A gazdasági helyzet korrigálásához nem volt elegendő forrás, ezért ismét IMF által folyósított kölcsön került igénybevételre, előbb 2008-ban, majd 2010-ben. A megállapodásban szereplő összegek ugyan nem kerültek teljes mértékben lehívásra, viszont jelentősen növelték az ország eladósodottságának mértékét.

Létesítmény	Megállapodás dátuma	Lejárat dátum	Megállapodási összeg	Lehívott összeg	Rendkívüli folyósított összeg
Készletintézkedés	2008.11.05.	2010.07.28.	11 000 000	7 000 000	0
Készletintézkedés	2010.07.28.	2012.12.27.	10 000 000	2 500 000	0
Készletintézkedés	2014.04.30.	2015.03.10.	10 976 000	2 972 670	2 715 420
Kibővített alapkeret	2015.03.11.	2019.03.10.	12 348 000	6 178 260	6 178 260
Mindösszesen 2019.03.10-ig:			44 324 000	18 650 930	8 893 680

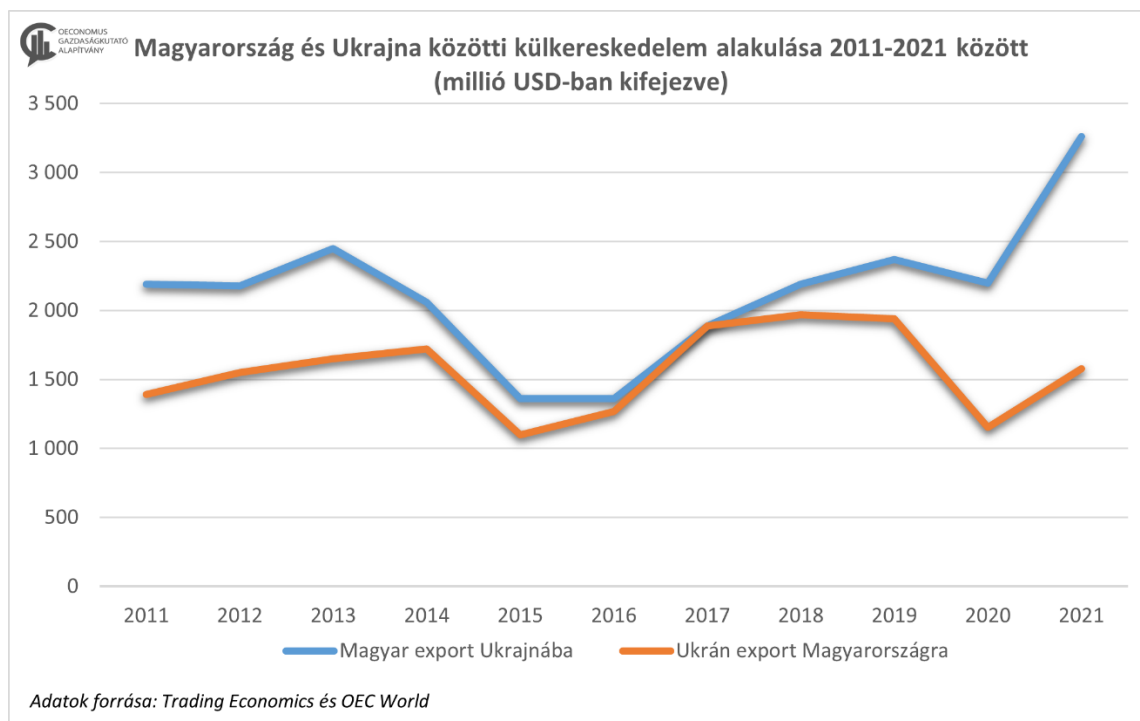
2. számú táblázat: Az Ukrajnának nyújtott IMF hitelek összege és típusa 1995-2004 között az IMF által használt SDR-ban megadva (Adatok forrása: IMF, 2022).

Viktor Juscsenko hivatalának leköszönésével 2010-ben Viktor Janukovics vette át az államfői feladatok ellátását. Janukovics belpolitikájára egyfajta kettősség volt jellemző: egyrészt 2012 áprilisában az Európai Unióval parafálásra került a társulási szerződés, de annak tényleges aláírása és a csatlakozási folyamat elindítása 2013 novemberében nem valósult meg (Fedinec, 2012). Másrészt Janukovics fenntartotta szoros kapcsolatát Moszkvával, ami viszont nem volt összeegyeztethető a nyugati integrációval. Álláspontja szerint Ukrajnának inkább Oroszországgal kellene szorosabbra fűzni a kapcsolatokat, mivel mind földrajzilag, mind gazdaságilag és energetikailag jobban ki van szolgáltatva a keleti szomszédjának. Ez a kettősség, valamint orosz szimpátia volt a kiváltó oka a 2013 novemberében kirobbanó tüntetéseknek, amelyek a kijevi Majdan téren zajlottak és ahol a fegyveres erők a tömegekbe lőttek (Sakwa, 2016). Az államfő elmenekült az országból, majd 2014. február 22-én megfosztották hivatalától. Az őt követő Olekszandr Turcsinov ügyvivő államfői tisztséget töltött be az ország élén 2014. június 7-ig, így hivatali idejének kezdetére esett a Krím-félsziget orosz annektálása, amely a jelenleg is tartó orosz-ukrán háború alapját képezi.

A 2004-2014 közötti periódusban a belpolitikai válságtól függetlenül folytatódtak az együttműködések Magyarország és Ukrajna között, ezt támasztja alá a számos magas szintű látogatás, valamint a 2007-ben elfogadott magyar-ukrán kishatárforgalmi rend egy évvel későbbi bevezetése is, amely segítségével vízum kiváltása nélkül, hat hónapon belül legfeljebb három havi tartózkodásra kaptak jogosultságot az igénylők (MFA, 2023). Az engedély lehetővé tette, hogy a keresőtevékenységnek nem minősülő látogatókat és beutazásokat vízum nélkül igénybe vegyék az érintett határszakasztól maximum 50 kilométerig (MFA, 2023). 2009-től hangsúlyossá vált a két ország diplomáciájában az ukrán kisebbségpolitikában kialakuló egynyelvűsítés, ukranizálás, amely elsősorban az oktatásban

nyilvánult meg. 2011-ben a kisebbségek ügyeivel foglalkozó vegyesbizottság budapesti ülésén nem került aláírásra az ülést lezáró jegyzőkönyv, amely ugyan nem tűnik hangsúlyos ténynek, mindazonáltal előrevetítette a két ország eltérő álláspontját a felmerülő kérdéseket illetően (Fedinec, 2012). 2012-re két téma köré csoportosultak az ukrán-magyar kapcsolatban fellelhető érdekellentétek: az egyik, a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény, a másik a kettős állampolgárság kérdése, amelyet az ukrán alkotmány nem ismer el.

Az ukrán-magyar gazdasági együttműködésekre a kialakult feszült diplomáciai légkör nem bizonyult meghatározónak, a két ország egymással folytatott külkereskedelme a 2015-2016-os időszak kivételével - amely esetben az orosz-ukrán háború volt meghatározó befolyással - fejlődő és növekvő tendenciát mutat.

7. ábra: Magyarország és Ukrajna közötti külkereskedelem alakulása 2011-2021 között, millió USD-ban kifejezve (Adatok forrása: Trading Economics és OEC World, 2022).

2011 és 2014 között 8 880 millió USD-nyi export áramlott hazánkból Ukrajnába, valamint 6 310 millió USD-nyi ukrán import érkezett hozzánk (OEC World, 2023). A 2014-es események ugyan visszavetették a korábbi évek külkereskedelmi mutatóit, mindazonáltal kedvezően hatott a kapcsolatok alakulására a 2012-ben meghirdetett Keleti Nyitás külgazdasági stratégia (Bernek, 2018). A program célja, azon túl, hogy az ázsiai országok felé fokozza a magyar kivitt és diverzifikálja a hozzánk érkező tőke-befektetéseket, a posztszovjet térség államaival való szorosabb gazdasági együttműködések előmozdítása is. 2012 óta az Ukrajnából beáramló tőke-befektetések (FDI) összértéke elérte az 1 925 millió eurót, ezzel megfordítva

az addigi negatív trendet (MNB, 2021). A 2010-es évektől datálható az ukrán-magyar vegyesvállalatok számának növekedése is, amelyek jelentős részét Kijevben és Kárpátalján jegyezték be. A magyar tőkevitelben hangsúlyos vállalatok az OTP Bank, a magyar háttérrel rendelkező Wizz Air Ukraine, a Richter Gedeon Zrt., a Pannonplast Zrt., a Dunapack Zrt., a Szabolcs Gabona Zrt., a Bábolna Zrt., és a Skala Energy Ltd. (Imre, 2013). Mind a vegyesvállalatok, mind a magyar tulajdonú tőkebefektetések nagyrészt az élelmiszer- és feldolgozóiparba, valamint a pénzügyi- és szolgáltató szektorokba tömörülnek. 1995-2011 között összesen 232,7 millió USD értékű magyar forrású befektetés valósult meg Kárpátalján, amelyek egy része a vegyesvállalatokhoz köthető (Imre, 2013).

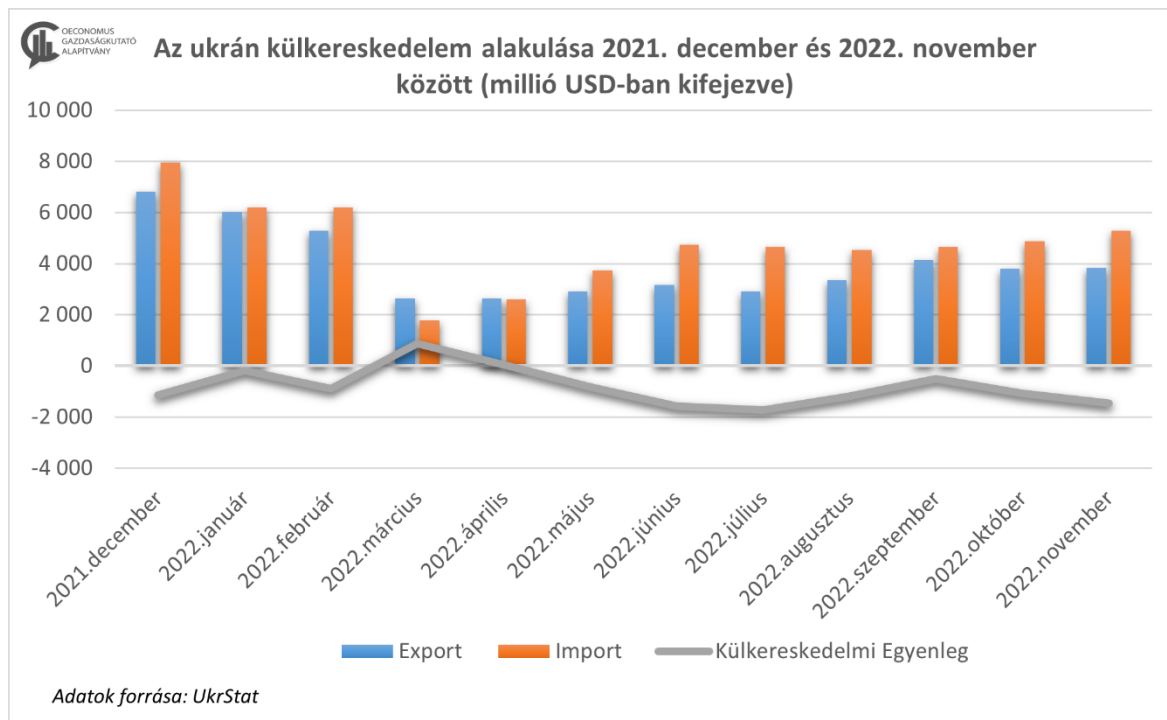
A 2014-2022 közötti időszak: orosz-ukrán háború, diplomáciai konfliktusok, nyelvtörvény

A 2008-as 2009-es gazdasági válság után Ukrajna gazdasági mutatói az Euromajdan politikai válság hatására tovább csökkentek, a 2014-es Krím-félszigettel és Kelet-Ukrajnával kapcsolatos orosz törekvések pedig tovább rontották az addigi eredményeket. A konfliktus kiéleződésével tovább nehezedett az ország helyzete, a GDP 2014-ben és 2015-ben is jelentősen visszaesett, a háború hatására pedig az államadósság mértéke 2015-ben elérte a GDP 79%-át (4.ábra). Az infláció ismét növekedésnek indult, 2014-ben 12,10%-os volt a pénzromlás, egy évvel később 48,70%-ra emelkedett, ezzel mindinkább az 1990-es évek gazdasági helyzetére kezdett emlékeztetni az ország állapota (5.ábra). Ukrajna keleti területeinek helyzete szintén aggodalomra adott okot, hiszen a gazdaság és az energetika szempontjából is jelentős régiókban olyan erőforrások találhatóak, amelyek immár orosz fennhatóság alá kerültek, így azok hasznosítása ukrán részről megszűnt. Az ország finansziális szükségleteinek megoldásához ismét IMF hitellel próbálták elejét venni, 2014-ben és 2015-ben összesen 9 150 930 SDR került lehvívásra a készenléti és a kibővített keretektől (IMF, 2023). Az Európai Unió részéről 2014. március 5-én elfogadásra került a 2014-2020 közötti időszakra kiterjedően egy indikatív támogatási csomag, amely 1 565 millió eurónyi átfogó fejlesztési támogatást, valamint 1 610 eurónyi makroszintű pénzügyi kölcsönt irányzott elő Ukrajna számára (Európai Számvevőszék, 2016). A nemzetközi pénzügyi intézmények közül az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 5 000 millió eurót, az Európai Beruházási Bank (EBB) 3 000 millió eurót bocsátott az ország rendelkezésére a jelzett időszakra vonatkozóan.

A részleges helyreállítás 2016-tól figyelhető meg: előbb 2,3%-kal, majd 2017-ben 2,5%-kal nőtt a gazdaság teljesítménye (IMF, 2023). Sikerült növekedést elérni a belföldi kereskedelem és építőipar ágazataiban is: előbbi 5%-os, utóbbi pedig 27%-os emelkedést ért el 2017-ben. Az olyan húzóágazatok, mint a bányászat és az elektromos áramtermelés azonban a korábban már részletezett okok miatt csökkentek, átlagosan 6%-os visszaesést mutatnak a 2016-2017-es évekre (Delanoë, 2021). A külkereskedelem mutatói 2015-ben és 2016-ban is jelentősen visszaestek az előző évekhez képest: a teljes export 2015-ben 38 127 millió USD volt, az import hasonló értékű, 37 517 millió USD-ért tett ki. 2016-tól ismét negatív lett a külkereskedelmi egyenleg, ami tovább fokozta a folyó fizetési hiány mértékét is (OEC World, 2023). A trendet 2021-ig nem sikerült megfordítani, az import értéke lényegesen magasabb összeget ér el minden évben, mint a kivitel (6. ábra). A külföldi közvetlen-tőkeáramlás mértéke szintén változatos volt ebben az időszakban: 2014-ben 410 millió USD érkezett az országba, majd a háború hatására egy évvel később negatív lett az érték, ami várható reakció volt a befektetők részéről (-331 millió USD). A gazdasági teljesítmény növekedése magával vonzotta a magasabb tőkeáramlást is: 2016-ban 4 055 millió USD, 2017-ben 3 727 millió USD, míg 2018-ban 4 732 millió USD érkezett Ukrajnába (UNCTAD, 2023). A járvány kitörése előtti évben, 2019-ben rekordmagas, 6 017 millió USD értékű FDI áramlott az országba, jellemzően az USA, Németország és az Egyesült Királyság területéről (UNCTAD, 2023).

A 2022. február végi orosz támadás és háború kirobbanása egy újabb akadályt gördített az ukrán gazdaság visszarendeződése elé. 2021-ben az ukrán GDP elérte a 200 milliárd USD-árt, ehhez közeli érték utoljára 2013-ban volt (Trading Economics, 2023). A háború hatására az eddig ismert becslések szerint a visszaesés miatt várhatóan 150 milliárd USD körül alakulhatott a bruttó hazai termék összege 2022-ben (Trading Economics, 2023). Az infláció ismét emelkedni kezdett: 2021 november és 2022 októbere között 16,3%-kal nőtt a fogyasztói árindex, ezzel elérve a 26,6%-os értéket. A legjelentősebb áremelkedés a szolgáltatás és szállítmányozás (41,1%), az élelmiszeripar (35,7%), valamint a bútor és lakásfelszerelések szektorában (25,7%) figyelhető meg (Trading Economics, 2022). A külkereskedelemben a márciusi export összege az előző havihoz képest csaknem megfeleződött, az import esetében pedig még jelentősebb volt a havi szintre lebontott csökkenés mértéke.

8. ábra: Az ukrán külkereskedelem alakulása 2021. december és 2022. novembere között, millió USD-ban kifejezve (Adatok forrása: UkrStat, 2022).

A gazdasági és geopolitikai helyzet mellett az ország politikai állapota is hasonlóan rossz helyzetben volt 2014-től. A Viktor Janukovics utáni anarchikus időszakban Olekszandr Turcsinov lett kinevezve az ügyvivő államfői tisztségre, viszont sürgető volt mielőbb választásokat tartani, ahol sikerül megfelelő és stabil vezetést biztosítani az országnak. 2014. június 7-én foglalta el államfői hivatalát Petro Porosenko, aki tényleges kihívó nélkül, az első fordulót követően megnyerte a választást. A korábban csokoládégyárosként ismert politikus párton kívülként az összes megyében nyert, később pedig saját politikai párt szervezésében kezdett (Fedinec- Tóth – Halász, 2016). Hivatalba lépését követően nem késlekedett és támogatásra szólította fel a nyugati államokat annak érdekében, hogy Oroszországgal szemben visszaverhessék a támadásokat (Sakwa, 2016). Az USA meggondolt volt a fegyverek biztosítását illetően, tartott attól, hogy a konfliktus ezzel egy magasabb szintre lép, ami érthető módon a nemzetközi közösség érdekeivel ellentétes. Az Európai Unió szankciók bevezetésével igyekezett gátolni a további orosz támadásokat és területfoglalásokat: a személyi korlátozásokon túl, vagyonbefagyasztást és gazdasági szankciókat hoztak az egyes kereskedelmi ágazatokra, amelyek hatékonysága megkérdőjelezhető volt (Consilium Europa, 2022). A Minszk I és II egyezmények nem tudták beváltani a hozzájuk fűzött reményeket, bár a harcok 2015 második felétől valamelyest enyhültek, újabb és újabb események szakították meg a tűzszüneti állapotot, a két ország közötti viszony pedig egyre elhidegültebbé vált.

Az ukrán belpolitikában eközben komoly változások indultak annak érdekében, hogy az elfoglalt területeket visszakaphassák, valamint, hogy a háborús helyzetet lezárják. Mindezen törekvésekkel párhuzamosan 2014-től egyre erőteljesebb reformok kezdődtek, amelyek nagy része az ország egynyelvűsítését célozta meg, ezzel erősítve az ukrán nemzet egységét. A témakörbe tartozó változások célja a kisebbségi – és így elsősorban az orosz – nyelv visszaszorítása a magánéleti szintre. Egy korábbi felmérés szerint – mivel népszámlálási adatokra nem hagyatkozhatunk - Ukrajna lakosságának 22,18%-a tartozik nemzeti kisebbségekhez, anyanyelve alapján pedig az itt élők 32,47%-a valamely nyelvi kisebbséghez tartozónak vallja magát (Cserniczkó, 2013). A legnagyobb számban az orosz nyelvű nemzetiség képviselteti magát, az összes kisebbségi állampolgár 77,89%-át alkotják (Cserniczkó, 2013). A 2012-ben elfogadott nyelvtörvény is jelentősen megváltoztatta volna a korábbi nyelvhasználati lehetőségeket az ország kisebbségei körében, mindazonáltal ebben a törvényben *„a Nyelvi Charta szellemiségének és betűjének megfelelően, konkrét szabályokat és kritériumokat fogalmazott meg a jogok címzettjeit, az érintett földrajzi területek és a normatív szabályok alkalmazási feltételeit és mechanizmusait, valamint a hatalmi szerveknek a végrehajtással kapcsolatos kötelezettségeit illetően”* (Fedinec – Halász – Tóth, 2016). A törvény azonban nem bizonyult hosszú életűnek, 2014. február 23-án elfogadták hatályon kívül helyezését, ezt követően pedig 2016-ban kezdődött el egy újabb nyelvtörvény kidolgozása, amely a következő években számos diplomáciai vita tárgya lett Ukrajna és a szomszédos országok, valamint nemzetközi szervezetek között. A törvény leggyakrabban idézett 7. cikkelye rendelkezik a kisebbségi nyelvhasználatról, e szerint pedig az anyanyelven történő oktatás visszaszorul az óvodai és elemi iskolai szintre, az általános iskolák 5. osztályától a nemzetiségi nyelv és irodalom tárgyakon kívül minden más tantárgyat állami nyelven kell oktatni, valamint a korábbi 11 éves közoktatást 12 évre módosítanák (Ukrajna 2017. évi No.2145-VIII. számú Oktatási Törvénye, 7. cikkely). 2017 májusában újabb kisebbségeket érintő rendelet jelent meg, amely az audiovizuális média nyelvvezetésében irányzott elő változásokat a nemzetiségi nyelvek további visszaszorításával (Ukrajna 2017. évi, 2054-VIII. számú törvénye az audiovizuális elektronikus média nyelvéről szóló egyes ukrán törvények módosításáról). 2017. szeptember 28-án hatályba lépett a sokat és sokak által vitatott nyelvtörvény, ezt követően pedig számos ország és szervezet vetette fel a korábbi aggályait ismét Ukrajnának. A szomszédos országok közül Lengyelország, Románia és Magyarország is bírálta és tárgyalások összehívását sürgette a törvény kapcsán, a nemzetközi szervezetek részéről pedig az Európa Tanács, a Velencei Bizottság és az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa is vizsgálat alá vonta a kérdést (Ambrus, 2019). Az államok képviselői és a szervezetek részéről megfogalmazott javaslatokat Ukrajna a legtöbb esetben figyelmen kívül hagyta, valamint arra a tényre sem hozott érdemleges választ, hogy a törvény ütközik az

ország alkotmányában foglaltakkal. 2019 júliusában újabb törvény került elfogadásra „Az ukrán nyelv állami nyelvként való biztosításáról”, amely többek között még szigorúbb rendelkezéseket hoz a médiumokban használható kisebbségi nyelvekről, valamint a könyvkiadásról és könyvterjesztésről is (Ukrajna 2019. évi, 2704-VIII. számú törvénye az ukrán nyelv állami nyelvként való működésének biztosításáról).

A magyar-ukrán viszonyt 2014 után a feszült diplomáciai légkör jellemezte, amelynek alapját a részletezett nyelvi kérdés adja. Magyarország 2012 óta alkotmányos módon is felelősséget vállal a külhoni magyarokért, az időközben elfogadott és hatályba lépett nyelvtörvények azonban gátolják, hogy az itt élő kisebbség nemzetközi jogához és a két ország között érvényben lévő alapszerződésben foglaltakhoz képest használhassa anyanyelvét. A diplomáciai ellentétektől függetlenül Magyarország az elmúlt években olyan projektek finanszírozását vállalta Ukrajnában, amelyek elősegítik az ott élő magyar kisebbség számára a fennmaradást: óvodák és oktatási intézmények felújítását, újjáépítését szervezte meg, gyermekétkeztetési programok támogatását vállalta, cserediákprogramokban biztosította a magyar nyelvű képzés folytonosságát, táborok szervezésében pedig nem csak a kárpátaljai, de a kelet-ukrajnai háború által érintett gyermekeket is vendégül látta hazánkban.

Gazdaságdiplomáciai szempontból kiemelt jelentőséggel bír a két ország kapcsolatainak viszonylatában a 2014-ben létrehozott Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ. A turisztikai, mezőgazdasági, vállalkozásfejlesztési, nagyberuházási pályázati rendszer elsődleges célja, hogy csökkentse a kárpátaljai magyarok elvándorlását a régióból, úgy, hogy szülőföldjükön teremtik meg a munkavállalás és munkavégzés feltételeit, akár egyéni vállalkozóként (Egán Ede Központ, 2023). Az elnyerhető fejlesztési támogatást a magyar kormány segítségével vehetik igénybe a sikeres pályázók, átlagosan 3 millió forintos megpályázható keretösszegig. A program sikerességét jól mutatja, hogy évről évre egyre többen regisztrálnak a rendszerben, 2019-ben 443 sikeres vállalkozót támogattak az alapítvány segítségével (Egán Ede Központ, 2019).

A kialakult háborús helyzet miatt a támogatások száma tovább nőtt: egyrészt folytatódtak a korábbi projektek, másrészt pedig olyan új formákkal bővült a segédkezés, amelyek kiterjednek a menekültekkel kapcsolatos és az ország finanszírozási problémáira is. Az elmúlt közel egy év során 7,9 millióan hagyták el Ukrajnát, jelentős részük Lengyelországba, Németországba költözött (UNHCR, 2023). A menekültek elhelyezésében a szomszédos országok közül Magyarország is kivette részét, a határszakaszon és a fővárosban is létrehoztak menekült pontokat, ahol az érkező ukrajnaiak ellátást és információkat kaphattak. Magyarország mellett a szomszédos országok és a partnerállamok is együttműködésükről biztosították Ukrajnát. Az Európai Unió az Oroszországgal szemben meghozott szankciókon

túl anyagi támogatást nyújtott Ukrajnának, többek között 2022. decemberében jóváhagyásra került egy 18 milliárd eurós csomag, amelynek célja a támadások miatt kritikussá vált infrastruktúra helyreállítása, a háború utáni újjáépítés elősegítése és az integrációhoz szükséges reformok előkészítése és megvalósítása (Consilium Europa, 2022).

Összefoglaló – konklúzió

Ukrajna immár több, mint harminc éve független országgént képviselteti magát a kelet-európai államok között. Állam- és gazdaságszervezési módszerei az elmúlt három évtized során megmutatták, hogy képes megoldani a belső problémákat, valamint stabilizálni az ország helyzetét, ha a megfelelő és fegyelmezett vezetés lehetősége adott. Kialakított egy olyan partnerségi viszonyt a nyugat-európai államokkal, amely segítségével a jelenlegi válságos helyzetet is képes lehet áthidalni, valamint amelyből újra tudja építeni az országot.

Budapest és Kijev kapcsolata, ahogyan Ukrajna belpolitikája is, változatos képet mutat, ha visszatekintünk az elmúlt évtizedekre. A kezdeti szoros együttműködést és egyetértést 2010 után a feszült diplomáciai viszony jellemezte, ami nagyrészt a megváltozott ukrán belpolitikának is köszönhető. Az erőteljes ukrán nemzeti egységre vonatkozó törekvések, a kisebbségeket érintő számos retorzió, valamint az ezekre adott magyar válasz eltávolította egymástól a két fél korábbi együttműködésre irányuló törekvéseit. Ennek hatására megváltozott a magyar támogatások megítélése, valamint a Kárpátalján élő magyar kisebbség Ukrajnában betöltött szerepe is. A két ország egymással való kapcsolata a jövőben azon múlik, hogy sikerül-e a korábbi vitás kérdéseket rendezni, miután lezárásra kerül az orosz-ukrán háború.

Ukrajna számára az elmúlt években az egység lett az egyik legfontosabb érték, ehhez azonban ugyanúgy szüksége van az országa területén élő összes nemzetiségre, mint a nyugati országok összefogására a békéhez és az újrakezdéshez.

Felhasznált források

Ambrus Nikoletta (2019): Az ukrán nyelvpolitika fejlődése és átalakulása 1991-től napjainkig – különös tekintettel a kárpátaljai magyarságra. In: Magyarok Jogvédelme a Kárpát-Medencében, 2019. Szerk: Dabis Attila. Kisebbségi Jogvédő Intézet, Budapest. p.11-58. https://www.kji.hu/wp-content/uploads/2020/06/magyarok_jogvedelme_2019.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Arms Control Association – Ukraine, Nuclear Weapons, and Security Assurances at a Glance: <https://www.armscontrol.org/factsheets/Ukraine-Nuclear-Weapons> Letöltve: 2023.01.23.

Berneker Ágnes (2018): Hazánk keleti nyitás politikája és a 21. századi geopolitikai stratégiák összefüggései. In: Külügyi Szemle, 2018. nyár. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. p.122-144. https://kki.hu/assets/upload/06_Berneker_Agnes.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Csernicskó István (2013): Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010). Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. p.235-347. http://real.mtak.hu/38032/1/Allamok_nyelvek_allamnyelvek_mtmt_u.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Egán Ede Terv – A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve (2014): <https://eganede.com/egan-edo-terv.pdf> Letöltve: 2023.01.23.

Európai Számvevőszék – Különjelentés: Az Ukrajnának nyújtott uniós támogatás (2016): https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_32/SR_UKRAINE_HU.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Az Európai Unió Tanács – Az Oroszországgal szemben az ukrán válság nyomán bevezetett uniós korlátozó intézkedése (2014 óta): <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> Letöltve: 2023.01.23.

Az Európai Unió Tanács: A Tanács jóváhagyta az Ukrajnának nyújtandó 18 milliárd EUR összegű támogatást (2022). <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/12/10/council-adopts-18-billion-assistance-to-ukraine/> Letöltve: 2023.01.23.

Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta (2021): Ukrajna története: régiók, identitás, államiság. Társadalomtudományi Kutatóközpont, Gondolat Kiadó, Budapest. p.389-428. <http://real.mtak.hu/134693/1/FedinecUkrajna2021konyv.pdf> Letöltve: 2023.01.23.

Fedinec Csilla (2012): Ukrajna helye Európában és a magyar-ukrán kapcsolatok két évtizede. In: Külügyi Szemle, 2012.tél. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. p.99-123. http://real.mtak.hu/12997/1/fedinec_kulugyi_szemle_2012_04.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály (2016): A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek. Kalligram kiadó, Budapest. p. 31-43.

Gyermán István (2009): Az orosz-ukrán gázválság hatásai Délkelet-Európa Földgázpiacára. In: VIKEK évkönyv, II. évfolyam, 1. szám. p.136-145. http://acta.bibl.u-szeged.hu/30072/1/vikek_002_136-145.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Igor Delanoé (2021): Ukrajna – politikai gazdasági elemzés. In: Világgazdasági körkép. Szerk.: Francois Bost. Pallas Athéné Könyvkiadó, Budapest, 2021. p.255-257.

Imre Gabriella (2013): A Kárpátalján eszközölt magyar tőkebefektetések sajátosságai a magyar-ukrán határtérség társadalmi-gazdasági folyamatainak tükrében. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr. p.148-152.

https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapелеmei/fokozatszerzesi_anyagok/imre_gabriella_diss_zertacio_doi.pdf Letöltve: 2023.01.23.

International Monetary Fund – Ukraine – Macroeconomic and Financial Data: <https://data.imf.org/?sk=85b51b5a-b74f-473a-be16-49f1786949b3> Letöltve: 2023.01.23.

International Monetary Fund – Ukraine Transactions with trh Fund: https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extrans1.aspx?memberKey1=993&endDate=2099-12-31&finposition_flag=YES Letöltve: 2023.01.23.

Jevhen Holovaha – Natalija Panyina (2009): Az ukrán társadalom politikai kultúrája. Szociológiai felmérés és nemzetközi összehasonlító kutatás alapján. In: Ukrajna színeváltozása 1991-2008. Szerk: Fedinec Csilla – Szereda Viktória. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2009. p.73-86. http://real.mtak.hu/12999/1/ukrajna_konyv.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Leonyid Kucsma (2008): A nemzetgazdaság kialakulásának lépései 1994-2004 között. Libigy, Kijev, 2008. p.56-72. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kuchma_Leonid/Kroky_stanovlennia_natsionalnoi_ekonomiky_1994-2004_roky.pdf?PHPSESSID=hh3trvbkvrag38d29657fkj9v0 Letöltve: 2023.01.23. Кроки становлення національної економіки 1994-2004 роки.

Magyarország 1995. évi XLV. törvénye a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés kihirdetéséről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500045.tv> Letöltve: 2023.01.23.

Magyarország 2001. évi LXII. törvénye a szomszédos államokban élő magyarokról: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100062.tv> Letöltve: 2023.01.23.

Magyarország Konzulátusa Beregszász – Kishatárforgalmi engedély: <https://beregszasz.mfa.gov.hu/page/kishatarforgalmi-engedely> Letöltve: 2023.01.23.

Magyarország Nagykövetsége Kijev – Politikai kapcsolatok: <https://kijev.mfa.gov.hu/page/politikai-kapcsolatok> Letöltve: 2023.01.23.

Magyar Nemzeti Bank – Foreign Direct Investments: <https://www.mnb.hu/en/statistics/statistical-data-and-information/statistical-time-series/viii-balance-of-payments-foreign-direct-investment-international-investment-position/foreign-direct-investments> Letöltve: 2023.01.23.

Observatory of Economic Complexity (OEC World) – Ukraine: <https://oec.world/en/profile/country/ukr> Letöltve: 2023.01.23.

Richard Sakwa (2016): Háború a határon. Ukrajna üllő és kalapács között. Európa Kiadó, Budapest, 2016. p.165-197.

Sáringer János (2021): Mozaikok a magyar-ukrán diplomáciai kapcsolatok 1991 és 1992 közötti történetéből. In: Külügyi Szemle, 2021/4/04. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. p.85-104. http://real.mtak.hu/138892/1/KSZ_2021_4_04_Saringer.pdf Letöltve: 2023.01.23.

Treaties of United Nations – Ukraine – Memorandum of security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280401fbb> Letöltve: 2023.01.23.

Trading Economics – Ukraine Indicators: <https://tradingeconomics.com/ukraine/indicators> Letöltve: 2023.01.23.

Ukrajna 2017. évi No.2145-VIII. számú Oktatási Törvénye: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> Letöltve: 2023.01.23.

Ukrajna 2017. évi, 2054-VIII. számú törvénye az audiovizuális elektronikus média nyelvről szóló egyes ukrán törvények módosításáról: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> Letöltve: 2023.01.23.

Ukrajna 2019. évi, 2704-VIII. számú törvénye az ukrán nyelv állami nyelvként való működésének biztosításáról: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> Letöltve: 2023.01.23.

Ukrajna Magyarország Nagykövetsége – Politikai együttműködés Ukrajna és Magyarország között: <https://hungary.mfa.gov.ua/hu/partnership/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin> Letöltve: 2023.01.23.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) Data Center: https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en Letöltve: 2023.01.23.

United Nations Refugee Agency – Ukraine refugee situation: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> Letöltve: 2023.01.23.

Ukraine Statistical Office: <https://www.ukrstat.gov.ua/> Letöltve: 2023.01.23.

Valerij Hejec (2009): Gazdaságpolitikai modellek és kihívások. Ukrajna jövője az Európai Unió és az Egységes Gazdasági Térség között. In: Ukrajna színeváltozása 1991-2008. Szerk: Fedinec Csilla – Szereda Viktória. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2009. p.139-153. http://real.mtak.hu/12999/1/ukrajna_konyv.pdf Letöltve: 2023.01.23.